

50 YILDA TÜRK HAYAT SİGORTACILIĞI

Doç. Dr. Kenan URAL

I. HAYAT SİGORTALARININ MAHİYETİ

Hayat Sigortası öyle bir mukaveledir ki sigortalı devre devre ödeyeceği primler karşılığında sigortacıdan hayatına bağlı olarak belli bir meblağın ödenmesini temin eder. Hayata bağlı olarak öngörülen haller ölüm, belli bir süre sonunda hayatta olma veya hayatta olmaya devam gibi olaylardır. Olayın mukaveledeki tarifine göre gerçekleşmesi halinde tesbit edilen malî menfaatler sigortalıya ödenir.

Hayat Sigortası mukavelesine poliçe denir. Öngörülen rizikonun ve ödenecek meblağın mahiyetine göre hayat sigorta poliçeleri çok çeşitli isimler altında bilinir ve hayat sigorta çeşitleri ayrımına yol açar.

Sigorta akteden şahıs, hayatına yönelebilecek çeşitli tehlikeler veya yaşantısı boyunca karşılaşılabileceği değişiklikler için tedbirli olmak düşüncesindedir. Sigorta geleceğin belirsiz olaylarına karşı birtakım tedbirler almak ihtiyacından doğar. Hayat Sigortası sadece sigortalının şahsiyle ilgili olmayıp genellikle aile fertlerini de kapsar, onların emniyetini öngörür.

Hayat Sigorta mukaveleleri genellikle diğer bütün sigorta mukavelelerine göre çok daha uzun süreli olurlar; ortalama olarak 10-20 yıl kadar devam ederler.

Genellikle artan bir riziko mukavele başlangıcında tesbit edilen değişmeyen yıllık bir primle karşlanır. Sigorta tarifesini hazırlayan teknik elemanlar gerek sigortalı, gerek sigortacı yönünden azami kolaylığı sağlamak üzere yıldan yıla artan rizikoya karşı "tesviyeli" sabit bir prim almayı uygun görürler.

Sigorta edilen meblâğların mahiyetine göre Hayat Sigortaları iki önemli grupta toplanır

- a) Kapital sigortaları,
- b) Rant sigortaları.

Sigorta olacak şahıs, sosyal durumuna, aile şartlarına, yaşı ve iş hayatı gibi değişik faktörlere bağlı olarak bu sigortalardan birini yapmayı tercih eder. Belli bir tarihte toplu bir paraya sahip olmayı arzu eden, iş hayatında yatırım yapmak isteyen veya çocuklarının evlenmesi, çalışması v.b. gibi hususlarda tedbir almak isteyen şahıs kapital sigortası akdetmeyi uygun görür. Buna karşılık ileri yaşlarda sadece muntazam bir gelire sahip olmayı düşünen şahıs da rant sigortasını tercih eder. Bu iki ayrı sigorta grubu da sigorta edilen meblâğların ödenme şekillerine göre birçok alt gruba ayrılırlar. Ölüm sigortaları, müeccel kapital sigortaları, muhtelit sigortalar veya muvakkat rantlar, hayata tabi rantlar, ihtiyarlık rantları, gibi.

Başka bir önemli tasnife göre Hayat sigortaları iki grupta incelenebilir.

- a) Ferdi sigortalar,
- b) Grup sigortaları.

Bu sigortalar da kısaca tek şahıs tarafından veya bir topluluk tarafından yapılır. Herbir grupta yapılacak sigorta çeşidi önceki tasnifte işaret edilenlerden biri olabilir.

Hazırlanan Hayat Sigortaları tarifelerinin temelinde ölüm ve ya yaşama ihtimalleri yer alır. Hazırlanan bir tarifenin uygulanması ve geçerli olabilmesi için büyük sayıda sigortalı grubunun mevcut olması gerekir ki bazı önemli rizikolar diğer rizikosuz olaylar tarafından telâfi edilsin, diğer bir deyimle büyük sayılar kanunu geçerli olsun. Kullanılan ölüm tabloları esasen büyük bir şahıs topluluğunun hayatta kalma seyrini uzun yıllar boyunca müşahede etmekle veya memleket için tesbit edilen ölüm istatistiklerini analize tabi tutmak suretiyle tanzim edilir. Bütün hesaplar bu esaslara dayanarak yapılacağından aktüer hazırlayacağı tarifelerin mahiyetine göre uygun bir ölüm tablosu seçmek zorundadır. Ayrıca sigortalılardan alınan primleri bir faiz yüzdesi tesbit ederek sigorta

hlar lehinde hesaplamak icapedir. Ancak sigorta müddeti uzun olduğu için bu faiz yüzdesini ilerideki yıllarda faiz yüzdesinde meydana gelecek muhtemel değişiklikleri ön görecektarızda başlangıçta bir defaya mahsus olmak üzere seçmek gerekir. Bu ise kolay bir iş değildir, faize etkide bulunabilecek çeşitli faktörleri iyi bir analize tabi tutmak aktüerin önemli çalışmalarından birini teşkil eder. Buna ilâve olarak sigortacının çeşitli idare masrafları, araçlara verdiği komisyonlar ve prim tahsil masrafları gibi çeşitli elemanlardan her poliçeye isabet eden payı hesaplayarak primlere dahil etmek yine aktüerin görevlerindedir.

Bu açıklamalarla, Hayat Sigortalarının gerek sigortalı ve gerek sigortacı yönünden sağlam teknik esaslara dayandırılarak zaruri emniyetin sağlanmaya çalışıldığı belirtilmek istenmiştir.

Sigortalı şahıs herhangi bir anda sigortadan ayrılmak veya sigorta mukavelesinde bazı değişiklikler yaptırmak hakkına sahiptir. Genellikle ilk üç yıl içinde sigortadan ayrılmak isteyen şahıs ödediği primlerin iadesini talep etmeden sigortadan vazgeçebilir; buna *iptal* denilir. Eğer bu talebini ilk 3 yıllık primleri ödedikten sonra yaparsa, ödediği primlere karşılık bir miktar meblâğı geri almak hakkını kazanmış olur; bu işleme *istira* adı verilir. Bunların dışındasigortalı sigorta çeşidini değiştirmek veya mevcut sigortanın süresini uzatmak veya kısaltmak, meblâğın arttırmak veya azaltmak isteyebilir. Bu türlü işlemlere "transformasyon" adı verilir.

Hayat Sigorta primleri esas itibariyle yıllık ödemeli olarak hesaplanır, bunun yanında sigortalının arzusuna göre 6-4-3-2 veya 1 aylık ödemeli sigortaların yapılması usuldendir. Primlerin sabit bir seviyede olmasına karşılık türlü nedenlerle sigortalı kapital sigorta müddetine göre artışı olarak hesap edilebilir.

Bugün Dünya Hayat Sigortacılığında görülen önemli bir uygulama tarzı sigortalıların kâra iştirakiyle ilgilidir. Batı memleketlerinde kâra iştirak portföyü toplam portföyün % 90 oranını bulmaktadır. Çeşitli kaynakların temin ettiği kâr, genellikle sigortalının ödediği primle orantılı olarak her sigortalıya ödenir. Kâra iştirak halihazırda şirketlerce serbest olarak uygulanmaktadır. Birkaç memleket kâra iştiraki kanunla mecburi uygulama haline getirmiştir. Sigorta şirketlerinin kârını sigortalılar meydana getirdiğinden,

sigortalılar tabî hak sahipleri olarak kabul edilmekte; kârın önemli bir kısmını onlara dağıtmak prensibi benimsenmektedir.

II. HAYAT SİGORTALARININ İKTİSADİ VE SOSYAL ALANDAKİ ÖNEMİ

İktisadî ve sosyal alanlarda ilerlemiş ülkelerde Hayat Sigortacılığının çok gelişmiş olduğu görülür; gelişme ve hayat sigortacılığı arasında kuvvetli bir bağıntının mevcut olduğuna şüphe yoktur.

Sigorta edilen meblâğların büyük oluşu yanında ödenen primlerin düşük olması sigortalı ve çevresine rizikonun gerçekleşmesi halinde iktisadî yönden büyük yardımlar sağlar. Bir aile reisinin ölümü halinde, eş ve çocukları çalışmıyorlarsa ortaya çıkacak maddi problem çok büyük olabilir ve bir aile faciasının ortaya çıkmasına yol açabilir. Hayat sigortası yapan bir aile reisi benzer sonuçların önlenmesini sağlamış olur. Sigorta edilen riziko gerçekleşirse poliçeyle tesbit edilen meblâğ sigortacı tarafından ödenir; ancak sigortayı akteden sigorta kurumu genellikle rizikoyu başka sigorta kurumlarıyla paylaşır ve bu şekilde bütün rizikonun bir arada toplanmasıyla ortaya çıkacak malî yük büyük ölçüde azaltılmış olur. Sigorta mekanizması çift yönlü yardımlaşma ve dayanışmayı temin eder. Bir taraftan birbirini tanımayan sigortalıların ödedikleri primler felâkete uğrayan sigortalıların yardımına yetişir; diğer taraftan muhtelif sigortacılar yapacakları anlaşmalara göre kabul ettikleri rizikoların malî külfetini belirli ölçülerde paylaşırlar.

Sigortalılardan toplanan primler genellikle çok yüksek rakamlara varır. Sigorta edilen rizikolar bir arada gerçekleşmeyeceğinden sigorta kurumları bu önemli meblâğların bir kısmını yatırımlara tahsis ederek iktisadî faaliyetin gelişmesine büyük çapta hizmet ederler.

Hayat sigortaları, ne zaman geleceği belli olmayan rizikolara karşı etkili bir emniyet unsurudur. Aynı zamanda bu tür sigorta gerek sigortalı ve gerekse yakınları için iyi bir mecburi tasarruf şeklidir. Belli bir müddet içinde çocuklarının yüksek tahsil veya evlenme masraflarını temin için yıllık primleri tasarruf mahiyetinde

sigorta şirketinde faizlendirerek muhafaza etmek çok sık başvurulan bir emniyet tedbiridir.

Ayrıca bir çok memleketlerde Hayat Sigortası olan şahıslara kolaylıkla mesken kredisi verilir. Dar durumda olan vatandaşlara yardım sağlayan vasıtalarından birinin sigorta olduğu görülür.

Kısaca hayat sigortaları bir memlekette toplumu gelecek için tedbirli olmaya, tasarruf alışkanlığını edinmeye teşvik eder. Primlerin toplanması sonucu sigorta şirketleri yapacakları yatırımlarla memleketin imarına, sosyal tesislerin kurulmasına hizmet ederler.

III. TÜRK HAYAT SİGORTACILIĞININ TARİHİ GELİŞİMİ VE BUGÜNKÜ DURUMU

1. Tarihi Gelişim.

Dünyada Hayat Sigortalarının bugünkü anlamdaki uygulamasına 15. asırda ilk defa İtalya'da başlanmış, sonra İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika v.s. gibi memleketlerde süratli gelişmeler gösterdiği görülmüştür. Zamanla bütün batı ülkelerinde hayat sigortaları iktisadî ve sosyal hayatın temel unsurunu teşkil eden önemli bir sistem haline gelmiştir. Bu hızlı gelişmeler karşısında memleketimizde bu çeşit sigorta uygulamasını iki önemli devreye ayırarak incelemeye devam edeceğiz : a) Cumhuriyetin kuruluşundan önceki devre, b) Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki devre.

a) *Cumhuriyetin kuruluşundan önceki devrede Türk Hayat Sigortacılığı.*

Türkiye'de ilk Hayat Sigortasının uygulamasına 19. asrın sonlarına doğru 1870 yıllarında tesadüf edilir. Çalışmalarına izin verilmiş birkaç yabancı şirket faaliyet göstermeye başlamışlar ve daha çok azınlık çevrelerinde sigortalı temin etmeye koyulmuşlardır. Bu yalnızca bir başlangıç olmaktan ileri gidememiş ve ağır bir seyirde gelişmiştir.

1872 yılında ilk defa *North British*, *Northern* ve *Sun* olmak üzere üç İngiliz şirketi İstanbul'da faaliyete başlamış bunu 1878 yılında *La Foncière* adlı bir Fransız şirketinin kuruluşu takip etmiş-

tır. Daha sonraları başka birçok yabancı şirketlerinin Türkiye şubeleri tesis edilmiş, 1889 yılında sayıları 15'e yükselmiştir. Bunu diğer sigorta şirketlerinin kuruluşları takip etmiştir. Bütün bu yabancı şirketler diledikleri gibi çabmakta ve devrin hükümetince hiçbir şekilde kontrol edilmemekteydiler. Bütün poliçeler yabancı dilde yazılmakta ve ihtilâf halinde hukukî çözüm yabancı mahkemelerin selâhiyetine bırakılmaktaydı. Zaten kapitülasyonların mevcut oluşu yabancı sigorta şirketlerinin devlet kontrolü dışında kalmasını büsbütün kolaylaştırıyordu. Birinci Dünya Harbine kadar faaliyette bulunan bu şirketlerin sayısı 49'a ulaşmıştı.

Durumun acıklı gelişimini gören Osmanlı hükümetleri bazı tedbirlerin alınması gereği üzerinde durmaya başladılar. Önce hukukî yönden yabancı şirketler hakkında bir kanun çıkardılar; arkasından 1916 yılında bir Avusturya şirketinin iştirakiyle ilk millî sigorta şirketini kurdular. Ayrıca 1922 yılında Riunione Şirketi "Şark Sigorta" şirketini tesis etmiştir.

Sözü geçen bütün sigorta şirketleri çeşitli dallarda çalışmakta, bilhassa yangın sahasında faaliyetlerini sürdürmekte idiler. Hayat dalındaki faaliyetleri çok sınırlı bulunuyordu; sigorta edilen grup çoğunlukla azınlığa ait vatandaşlar tarafından teşkil ediliyordu. Hayat sigortacılığının mevcut olduğundan söz etmeyi gerektirecek hiçbir önemli faaliyet kaydedilmemekteydi.

b) Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonraki Devrede Türk Sigortacılığı.

Yeni Türkiye Cumhuriyetinin ilânından itibaren her alanda girişilen çalışmalar sigorta sahasında da görülmeye başlamış, millî sigorta şirketlerinin kurulması teşvik edilmiştir. Poliçelerin türkçe hazırlanıp Türk hukukuna göre yürürlükte bulunmasını temin eden bir kanun ve bütün sigorta şirketlerinin çalışmalarını kontrole tabi tutan bir murakabe sistemi getirilmiştir.

1924 yılında bir Fransız şirketi olan "Urbain" in iştirakiyle "Millî Sigorta" şirketi kurulmuş, bunu İş Bankası ve Union Sigorta Grubu arasında yapılan bir anlaşma sonucu 1925 yılında "Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi'nin kurulması izlemiştir. Arkasından

birkaç özel teşebbüs "İttihadi Millî Sigorta Şirketi"ni tesis etmiştir. 1929 tarihinde bütün sigorta dallarında çalışabilecek bir mükerrer sigorta şirketi olarak "Millî Reassürans Türk Anonim Şirketi" faaliyete geçmiştir. Takip eden yıllarda çeşitli sigorta şirketleri kurulmuştur. Bunların bir kısmı devlet yardımıyla, bir kısmı yarı resmî kuruluş veya özel kuruluşlar desteğiyle tesis edilmiştir : Meselâ 1935 tarihinde Sümerbank'ın katkısıyla "Güven Sigorta", 1936 da Anadolu Sigorta'nın yardımıyla "Ankara Sigorta" şirketleri kurulmuştur. Özel bir kuruluş olarak "Doğan Sigorta" şirketinin 1942 yılında faaliyete geçtiği, bunun arkasından 1944 yılında "Halk Sigorta", 1947 de "Genel Sigorta" şirketlerinin kurulduğu görülür. Ayrıca son yıllara kadar hayat dalında faaliyete geçen şirketleri ilâve edecek olursak yerli şirketlerin sayısı 16, yabancı şirketlerin ise 2 olarak toplam 18 i bulur.

2. Bugünkü durumu.

Hayat sigortalarının bu tarihî gelişimini gördükten sonra şimdi prim ve sigorta edilen meblâğlar yönünden yıllar boyunca kaydedilen ilerlemeleri açıklamaya çalışalım. Hayat Sigortası fikri Cumhuriyetin kuruluşundan evvel hemen hemen hiç bilinmeyen bir husustu. Dinî inanışlar, gelenekler ve eğitim noksanlığı Hayat Sigorta işlemlerinin yapılmasını hiç denilecek seviyede bırakmıştır. Millî Sigorta kuruluşları bulunmadığından o devreler için yapılan hayat sigortaları poliçe sayısı ve sigorta edilen meblâğlar hakkında yeterli bilgilere rastlamak kabil olmamıştır. Ancak Cumhuriyet devrinde 1929 yılından itibaren Hayat dalında görülen gelişmeleri açıklayıcı rakamlar mevcuttur. Cumhuriyetin ilk yılları ile takip eden 3 er yıllık devrelerdeki Hayat portföyünün seyri incelirse gelişmenin hızlı olduğu göze çarpar. Millî Reassürans A.Ş. den alınan rakamları aşağıda sıralıyoruz.

Yıllar	Sigorta edilen Kapitaler (TL.)
1929	2.423.824 —
1932	2.464.224 —
1935	14.249.756 —
1938	15.420.188 —
1941	16.011.912 —
1944	34.014.636 —
1947	67.922.792 —
1950	112.031.430 —
1953	201.905.662 —
1956	352.794.862 —
1959	623.197.227 —
1962	683.336.643 —
1965	899.336.561 —
1968	1.612.371.115 —
1971	6.253.545.852 —
1972	7.941.926.836 —

Büyük oranlardaki bu artışların başlıca sebeplerinden biri şüphesiz sıralanan yıllarda para değerinde meydana gelen devamlı düşüşlerdir. Ayrıca grup sigortalarının İkinci Dünya Savaşından itibaren önemli gelişmeler kaydetmesi bu artışların meydana gelmesinde etkili bir faktör olmuştur. Muhtelif hükümetler zamanında alınan iktisadi ve malî tedbirler de sigorta edilen kapital gelişimi üzerinde önemli rol oynamıştır.

Verilen bu rakamlardan Sosyal Sigortalar yoluyla aktedilen bütün Hayat Sigortaları hariç tutulmaktadır. Özel sigorta kurumlarını göz önünde tutarak yaptığımız bu karşılaştırmalara "Ticaret Bakanlığı Sigorta Murakebe Kurumu'nun yayınladığı 1965, 1967 ve 1970 yıllarına ait" Türkiye'de Sigorta Faaliyetleri Hakkında Rapor'dan alınan yıllık primleri açıklamakla devam edeceğiz:

Yıllar	Hayat Primleri Toplamı (TL.)
1963	31.937.182
1964	36.186.650
1965	33.998.464
1966	32.768.415
1967	40.069.189
1968	46.410.758
1969	54.464.955
1970	63.268.919
1971	98.364.551
1972	156.597.168

Bu rakamlara rağmen Türk Hayat Sigortacılığmdaki gelişme yavaş olmuş ve hiçbir zaman yeterli bir seviyeye ulaşamamıştır.

Hayat Sigortalarının önem ve gelişimini en iyi belirtecek bir ölçü, bu daldaki toplam yıllık prim veya sigortalı kapitallerin milli gelire oran olarak göz önünde tutulur. Institute of Life Insurance'm neşretmiş olduğu "Life Insurance Fact Book" dan alınan 1950 ile 1961 ve 1966 yıllarına ait söz konusu oranları muhtelif memleketler için sıralayalım:

Hayat Sigorta Kapitalerinin Milli Gelir Oranları

Memleketler	1950 (%)	1961 (%)	1966 (%)
A. B. D.	97	146	159
Batı Almanya	20	30	41
Avusturalya	42	79	93
Arjantin	5	4	6
Belçika	26	43	49
Fransa	10	25	32
Yugosalvya	—	2	4
Hollanda	77	94	96
Hindistan	8	16	26
Finandiya	24	38	47
İngiltere	58	67	74
İspanya	8	6	9
İsviçre	43	59	65
Kanada	115	172	182
Meksika	8	12	13
Pakistan	1	5	7

Bu yıllara ait gerekli istatistik bilgilerinin mevcut olmayışı sebebiyle Türkiye için tekabül eden organların hesabını yapmak ve diğer memleketlerin oranlarıyla mukayeseyi temin etmek mümkün olamaz. Ancak Ticaret Bakanlığı Sigorta Murakabe Kurulu faaliyet raporları ve Devlet İstatistik Enstitüsünün "Millî Gelir Bültenleri"nden alınan 1960'a yakın yılların 1961 üretim amilleri fiyatlarıyla hesaplanan milli gelir rakamlarını mukayese etmek mümkün olmuştur¹:

Yıllar	Hayat Sigortası Kapitaler		Oranlar
	Millî Gelir (TL.)	toplamı (TL.)	
1964	58.860.600.000	970.072.818	% 1,65
1965	61.479.100.000	899.336.561	% 1,46
1966	67.850.300.000	1.051.428.320	% 1,55
1967	71.801.000.000	1.296.217.394	% 1,81
1968	76.618.700.000	1.612.371.115	% 2,10

Bu oranlar diğer memleketler için verilen oranlarla karşılaştırılırsa çok zayıf kaldıkları anlaşılır. Ayrıca bir istikrarsızlığın mevcut olduğu da göze çarpar.

Bunlardan başka memleketler arası şahıs başına düşen sigortalı kapitalerin mukayesesi yapılacak olursa daha iyi bir fikir edinilmiş olur. "Annuaire Pratique vie" 1961 den alınan rakamlar İsviçre 1000 esas tutarak şöyle hesaplanmıştır:

Memleketler	Şahıs başına düşen Kapital (TL.)
İsviçre	1000.—
A. B. D.	4314.63
Kanada	3540.83
Hollanda	597.22
Batı Almanya	331.89
Fransa	269.33
Belçika	556.57
Hindistan	11.09
Türkiye	3.34

1 K. Ural, H. Ekener, M. Kararoy : "Hayat Sigortalarında Kâra İştirak ve Uygulanması Üzerinde Düşünceler", TAC, sayı 5, İstanbul 1972.

Buradan da şahıs başına düşen kapitalin Türkiye için çok düşük olduğu ve bilhassa batı ülkelerine göre fevkalâde zayıf kaldığı müşahede edilir.

Hayat branşından temin edilen primler diğer sigorta branşlarından elde edilen primlerle mukayese edilecek olursa Hayat Sigortalarının bütün sigorta sahası içinde tuttuğu yerin önemi ortaya konmuş olur. Swiss Re yayımlarının 4. Nisan, 1972 tarihli "Sigma" bülteninden alman ve muhtelif batı memleketlerinde Hayat branşının toplam sigorta işleri içinde haiz olduğu önemi gösterir oranları aşağıda sıralıyoruz. Türkiye ile ilgili oran Sigorta Murakabe Kurulu'nun 1972 tarihli raporundan alınmıştır:

Memleketler	Toplam Sigorta dalları içinde	
	Hayat sigorta oranı %	Diğer sigortalar oranı %
İsviçre	48	52
A. B. D.	37	63
İngiltere	67	33
Kanada	44	56
Hollanda	44	56
B. Almanya	39	61
Fransa	22	78
Belçika	28	72
Hindistan	68	32
Türkiye	16	84

Bu oranlar da Türk Hayat Sigortacılığının gayet zayıf bir bünyeye sahip olduğunu ifade etmektedir.

Yukarıda verilen bütün bilgiler Türk Hayat Sigortacılığının diğer memleketlerle mukayesesini çok geri kaldığını ortaya koymaktadır. Ancak şunu ilâve etmek gerekir ki yetersiz olarak nitelendirilen bu seviyeye Cumhuriyet devrinde, yani 50 yılda varılmıştır; daha önceki devrelerde Hayat Sigortası dalında hiçbir faaliyetin yapılmadığını iddia etmek mübalâğalı sayılmaz.

Daha geniş bir incelemede bulunmak ve bazı gerekli mukayeseleri yapmak için yeterli istatistikler mevcut değildir. Bu eksikliği

telâfi etmek üzere Ticaret Bakanlığı bünyesinde teşkil edilen Sigorta Murakabe Kurulu 1965 yılından itibaren her yıl bütün sigorta endüstrisinin faaliyet seyrini aksettiren yıllık bir rapor hazırlayıp yayınlamaktadır.

IV. TÜRK HAYAT SİGORTACILIĞININ GELİŞMESİNİ ENGELLEYEN FAKTÖRLER

Memleketimizde Hayat Sigortacılığının çok zayıf bir bünyeye sahip olduğu ve gelişmesindeki yetersizliğe işaret edildi. Yapılan bütün gelişmeler Cumhuriyet devrinde olmuş ve Türk Hayat Sigortacılığı meydana getirilmiştir. Buna rağmen bu alanda yetersiz sonuçlar elde edilmekte, tabiatıyla bu durum bizleri gelişmeyi engelleyen faktörlerin araştırılmasına götürmektedir. Önemli olan bu bellibaşlı engelleyici faktörleri özetle inceleyelim.

a) *Eğitim ve öğretim noksanlığı* : Devlet veya özel teşebbüs kuruluşları tarafından sigortacılığı her yönüyle halka tanıtmak, anlatmak hayatta önemli bir emniyet tedbiri olduğunu aşımak için hemen hemen hiçbir eğitimin yapılmadığını, öğretimin ise ancak birkaç yüksek okulda pek sınırlı ve yetersiz seviyede kaldığını söyleyebiliriz. Halk bilmediği, tanımadığı bir konuda tereddütle hareket eder, yapılacak teklifleri şüphe ile karşılar; ticarî bir teklife kurban olacağını zanneder.

Öğretim eksikliği de Hayat Sigortası esas prensipleri ve tekniğini bilecek ve tanıyacak, çeşitli sigorta tarifelerini hazırlayacak elemanların bulunmayışına yol açar; memleketimizde bu husus bugüne kadar hiçbir zaman tatmin edici olmamıştır.

Bazı inanış ve geleneklerin engelleyici etkileri, sigorta ile ilgili eğitim ve öğretim eksikliği yüzünden devam etmektedir.

b) *Hayat Sigorta istihsal organlarının yetersiz eğitimi* : Hayat Sigorta tarifelerinin satışı ile meşgul olacak acente veya aracınların eğitimini sağlayacak teşkilâtlanmış ve hazırlanmış hiçbir kuruluşun memleketimizde bulunmayışı üzüntü vericidir. Şirketlerin ayrı ayrı ve bazı hallerde toplu olarak tertipleedikleri konferanslar ile seminerler amaca arzu edildiği şekilde cevap verememektedir.

Bu istihsal organları tarifelerin hazırlanması tamamlandıktan sonra esas gayeyi teşkil eden satış işlemini iktisadî, malî, sosyal, psikolojik ve hattâ biraz da teknik bilgileriyle başarmak zorundadırlar. Satışı bütün halk tabakalarına kadar yaymak, çeşitli zümrelere sigorta tarifelerini açıklayarak satın almalarını temin etmek çok önemli ve hassas bir problemdir. Bugün olduğu gibi, istihsal organlarının yetiştirilmesini rasyonel bir çözüm tarzına bağlamadan rastgele yetiştirilmiş şahısların faaliyetlerine bırakmak şüphesiz ki sigortacılığın gelişmesine hiçbir surette yardımcı olamaz. Bu sebeple genellikle istihsalciler memleketimizde malî gücü orta seviyede olan şahıslara sigorta satmakta, en basit ve izahı kolay olan tarifelerin satışını tercih etmektedirler. Kısa bir müddet içinde ödeme kabiliyeti zayıf olanlarla sigortanın faydasına inanmamış olanlar prim ödemekten vazgeçmekte, "iptal" işleminin yapılmasını istemektedirler. "İptal oranı", memleketimizde son derece yüksek bir seviyeye varmakta bu da sigorta işlemleri için eksik, gelişmeyi engelleyici bir durum yaratmaktadır. İstihsal araçlarının bu yüzden sadece alacakları komisyonlara bağlı olarak hareket etmemeleri, davranışlarında dürüstlük ve doğruluğu bilgi ve eğitime paralel olacak şekilde ön şart olarak göz önünde bulundurmaları gerekir.

c) *Para kıymetinin devamlı düşüşü* : Şahısları devamlı bir e-kilde poliçe satın almaktan vazgeçirten önemli bir faktör paranın yıllar boyunca sürekli bir kıymet kaybı göstermesi olmaktadır. Bugün sigorta poliçesi satın alan şahıs sigorta ettirdiği rizikonun ileride gerçekleşmesi halinde kendine veya menfaattarlarına ödenecek paranın bugünkü değerinde olmasını arzu eder. Paranın satın alma gücünün yüksek olduğu yıllarda primleri ödeyen şahıs, para satın alma gücünün düşmeğe devam ettiği veya ne olacağı bilinmediği yıllarda başlangıçtan beri tutarı değişmeyen belli bir kapital almayı arzu etmez. Bu eğilim yurdumuz için her zaman geçerli olmuş çok genel bir faktördür. Sigortalı olacak şahıs paranın düşme nisbetinde tesbit edilen kapitalin artması şartıyla Hayat Sigortasının mantıkî olabileceğini ileri sürmektedir. Yaygın olan bu itiraz Hayat Sigortalarının satışını büyük ölçüde engelleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

d) *Şahıs gelirlerinin düşük bir seviyede oluşu* : Yurdumuzda Hayat Sigortalarını satın almaya namzet halk sınıfı orta gelirli me-

mur ve esnaf zümresi olarak gösterilmektedir. Bu sınıf dışındaki yüksek gelirliler ise Hayat Sigortası yaptırtmak ihtiyacını duymayan bir zümre olarak kabul edilmekte ve çok defa yanlış bir düşünce sonucu istihsal organları tarafından satış sahası dışında tutulmaktadır. Millî gelir bölünüşü bu konuda geçerli bir kriter olarak göz önünde tutulmaktadır. Ancak geliri düşük olan şahıslarda, geleceğin bilinmeyen olaylarına karşı tedbirli olma eğiliminin daha fazla olması gerekir; bu da eğitimi yeterli, genel kültüre sahip topluluklarda gerçekleşebilir. Memleketimizde bu şartlar yerine gelmediği sürece orta gelirlilerin Hayat Sigortalarına fazla bağlanmaları beklenemez.

Türkiye'de Hayat Sigortacılığının gelişmesini engelleyen bu bellibaşlı faktörlerin yanında daha başka faktörleri sıralamak mümkündür; fakat ikinci derecede yer işgal edecek bu faktörler üzerinde durmayacağız. Engelleyici olarak nitelendirdiğimiz bu faktörleri kaldırmakla şüphesiz ki Hayat Sigortalarının gelişmesi sağlanır. Ancak bu yeterli olamaz, daha başka hususları da göz önünde tutmak gerekir. Şimdi de Yurdumuzda Hayat Sigortacılığının geliştirilmesi için alınması gereken tedbirlerin neler olacağını görelim.

V. TÜRK HAYAT SİGORTACILIĞININ GELİŞMESİ İÇİN GEREKLİ TEDBİRLER

Bu konuda alınacak tedbirleri aşağıdaki gibi birkaç grupta toplamak suretiyle incelemeye tabi tutmak uygun olur:

- a. Sigorta eğitim ve öğretimi
- b. İstihsal organlarının eğitimi
- c. İktisadî ve malî tedbirlerin alınması
- d. Kâra iştirak sistemlerinin uygulanması
- e. Sigorta Murakabe organlarının teknik yönden takviye edilmesi.

Şimdi sırasıyla bu tedbirlerin neler olacağını inceleyim.

a) *Sigorta eğitim ve öğretimi* : İlkokuldan başlayıp yüksek tahsil kademesine kadar bütün fertlere Hayat Sigortası fikrini ekonomik ve sosyal faydalarını açıklamak suretiyle vermek gerekir. Bu

çeşit sigortanın, orta ve yüksek öğretim seviyesinde okullar veya enstitüler açarak her yönüyle tanınması ve tanıtılması lâzımdır. Sigorta endüstrisinin ihtiyacı olduğu teknik elemanları yetiştirmek bu kurumların görevi olmalıdır. Yeterli bilgilerle yetişmiş bu elemanlar Hayat tarifeleriyle ilgili bütün teknik problemleri halledebilecekler, istihsal organlarının ihtiyaçlarına cevap verebileceklerdir. Hayat Sigorta dalı için şart olan aktüer ve teknik eleman kadrosu böylece teşkil edilmiş olur.

Öğretim Kurumlarının başka bir amacı da konferanslar, kurslar, seminerler tertiplemek ve yayınlar yapmak suretiyle sigortayı çeşitli yönleriyle halka tanıtmak olmalıdır. Eğitimin sigorta endüstrisinin gelişmesinde temel bir faktör olacağı muhakkaktır.

b) *İstihsal organlarının eğitimi* : Teknik elemanlar tarafından hazırlanacak tarifelerin satışı gibi sonuç alma işlemi üzerine alacak olan istihsal organlarının eğitimi çok önemli bir konudur. Bugün olduğu gibi bu araçların yetiştirilmesini tesadüfe bırakmayıp devletin teşvik ve yardımıyla, Sigorta Şirketleri Birliğinin teşebbüsüyle ihtiyacı karşılayabilecek bir eğitim kurumu tesis edilmelidir. Hayat Sigortalarının gelişmesinde önemli bir rol oynayacağı muhakkak olan aracı grubun eğitimi üzerinde titizlikle durmak gerekir; Bunun yanında her şirket kendi bünyesinde çeşitli istihsal kademe organları ayırımı yaparak eğitimi takviye yoluna giderse problemin çözümüne büyük ölçüde yardımcı olmuş olur.

c) *İktisadi ve mali tedbirlerin alınması* : Hayat Sigortalarında sigorta alacakları en fazla tedirgin eden husus para değerinde ortaya çıkan devamlı kayıplardır. Her alanda olduğu gibi, para kıymetinin istikrarlı olması şahısları Hayat Sigorta poliçesi satın almaya teşvik eder.

Diğer taraftan, 1950-1960 arasında yürürlükte kalan 5421 sayılı Gelir Vergisi Kanununun, mükellefin kendi şahsı, eş veya çocukları için yapacağı Hayat Sigortaları primlerinin yılda 200 lirayı geçmemek üzere yıllık gelirlerden indirilmesini öngördüğü bilinmektedir. Daha sonra sözü edilen kanun yerine kabul edilen 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu 1961 yılından itibaren yürürlüğe girmiş, fakat 200 liralık muafiyet sınırı aynen muhafaza edilmiştir. Bugünün ekonomik ve sosyal şartlarına göre mükelleflere hemem

hemen hiçbir avantaj sağlamayan bu sınır değiştirilmeli, teşvik edici bir faktör olması nedeniyle uygun bir seviyeye çıkartılmalı veya sigortalı gelirinin belli bir yüzdesi olarak tesbit edilmelidir.

Ayrıca Hayat Sigortası yapmış olanların varislerine tahakkuk ettirilen Veraset ve intikal vergileri alınmamalı ve sigorta edilen meblâğlar parçalanmadan hak sahiplerinin eline geçmelidir. Aynı şekilde Grup Sigortaları için de vergi muafiyeti hem işveren, hem de iş alanlara tanınmalıdır. Yaptığımız incelemelere göre dünya uygulamasında bu yönde gelişmenin devam etmekte olduğunu görmekteyiz. İşverenve iş alanların ödeyecekleri primler vergi dışı tutulduğu gibi sigorta edilen meblâğlar ilgililere vergi kesintisi olmadan ödenmektedir; bizde de aynı uygulama kabul edilmelidir.

Bütün bunlara ilâve olarak Hayat Sigorta gelirleriyle ilgili uygulanmakta olan Gider Vergisini incelemek lâzımdır. 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu hükümlerine göre, Sigorta Şirketlerinin bütün gelirleri Sigorta Muameleleri Vergisine tabi tutulmuş ve 29.7.1970 tarih ve 1318 sayılı kanunla değiştirilen 33'üneü maddesi gereğince % 25 olarak tesbit edilmiştir. Ayrıca temin edilecek gelirlerden % 25 nisbetinde Kurumlar Vergisinin alınacağı da düşünülürse geri kalan gelirin ne kadar düşük olacağı anlaşılmış olur. Halbuki para kıymetinin kaydettiği düşüşleri karşılamak üzere uygulanabilecek devamlı ve muvaffak olmuş hiçbir sistem bulunmamış olduğundan, hiç olmazsa "matematik karşılıkları"nın yatırımlarından sağlanacak gelirlerin yüksek olması ve bu suretle temin edilecek kârların sigortalılara dağıtılması uygun olur. Zaten bu yatırımlar kanun tarafından tesbit edilmiş kıymetler için belli oranlara göre yapılır. Tesbit edilen kıymetler arasında gayri menkul ve Türk şirketlerinin Borsa'da kote edilmiş hisse senetleri önemli bir yer teşkil eder. Yatırım yönünden bu tarz sınırlandırılma daha yumuşatılmalı ve temin edilen gelirler üzerinden alınan vergiler çok daha hafifletilmeli ve hatta % 25 gibi çok yüksek gider vergisi Hayat Sigorta gelirlerinden alınmamalıdır.

d) *Kâra iştirak sistemlerinin uygulanması* : Dünya Hayat Sigortacılığında önemli bir yer tutan Kâra iştirak Sistemleri, sigortalılardan temin edilen kârlardan önemli bir kısmının belli kriterlere göre sigortalılara iadesini sağlar. Halihazırda dünya memleketlerin-

de hayat portföyünün % 85-90 gibi büyük bir kısmını kâra iştirakli tarifeler tutar. Bir iki ülke dışında, bu tarifelerin uygulanması her yerde tamamiyle serbest ve isteğe bağlıdır. Kâra iştirak sistemleri çeşitli şekiller altında uygulanabilir¹. Uygulanma şekli ne olursa olsun kâra iştirakli tarifeler sigortalı için genellikle ilgi çekici bir uygulamadır. Sigorta poliçesi alan şahıs kendini sigorta şirketinin bir çeşit ortağı durumunda görür ve emniyette hisseder.

Kâra iştirak sistemlerinin uygulanabilmesi için önce Hayat Sigortalarında kâr temin edilmesi şarttır. Durum Türk Hayat Sigortacılığı için düşünülecek olursa, kârın belki bir-iki şirket dışında hiç yapılmadığı sonucuna varılır. Zira kâr kaynakları olan faiz oranı, mortalite tablosu ve şarjmanları kâr temin edemeyecek şekilde, rekabet düşüncesiyle düşük bir seviyede tutulmakta, dolayısıyla kâr sağlama imkânı bırakmamaktadır. Sadece iptallerden elde edilen kârları dağıtmak sigortalılara fazla bir avantaj temin etmez. Açıklanan bu durumun düzeltilmesi şu iki hususa bağlıdır: Bir taraftan daha önce bahsedilen malî tedbirlerin alınması, diğer taraftan Sigorta Murakabe Organlarının görevlerini gerçek anlamda yerine getirmeleri. Şimdi de devletle ilgili bu kontrol görevinin ne olacağına değinelim.

e) *Murakabe Organlarının teşkilatlanması* : Sigorta Şirketlerinin faaliyetlerini kontrol ile görevli olan resmî organların amacı bir taraftan sigortalıların haklarına zarar gelmesini temine çalışmak, diğer taraftan sigortacının emniyetle çalışması için zorunlu olan teknik tedbirlerin yerine getirilip getirilmediğine dikkat etmektir. Emniyet ve itimat havası içinde çalışan sigortalı ve sigortacı zümreleri tereddütten kurtulup işlerinin hızla gelişmesine yardımcı olurlar.

Bugün yürürlükte bulunan ferdi ve grup hayat tarifelerinin teknik esasları incelenecek olursa büyük çoğunluğunun gerçekler dışında bulunduğu, emniyet ve itimat yerine rekabet endişeleriyle hazırlanmış oldukları görülür. İşte bunların kontrolü konusunda

1 K. Ural, H. Ekener, M. Karosoy : "Hayat Sigortalarında Kâra İştirak Poblemi ve Uygulanması Üzeinde Düşünceler", TAC Bülteni, sayı 5, 1972.

Murakabe Organlarına büyük görevler düşmekte, uygulamayı farklı düşünceyle yürütmenin gereği şiddetle hissedilmektedir. Bu bakımdan Kontrol Organlarının sigortacılığın geliştirilmesindeki rolü çok önemlidir. Karışıklık, disiplinsiz çalışma şartları altında, diğer faktörlerin sağlandığı farzedilse bile, hiçbir gelişmenin beklenemeyeceği açıktır.

Hayat Sigortacılığının geliştirilmesi için başka tedbirler de düşünülebilir: Sigortalı meblâğları indekse bağlamak, artan veya değişen kapitalli sigortalar yapmak gibi. Bunların bir kısmı uygulamadaki güçlükler yüzünden, diğer bir kısmı da problemin esasına dayalı olmadıklarından ikinci derecede sıralanan tedbirler olarak düşünülebilirler; incelenmelerine geçmeyeceğiz.

SONUÇ

Türk Hayat Sigortacılığının ancak Cumhuriyetin ilânından sonra geliştiği, daha önceleri bu daldaki faaliyetlerin hemen hemen yok derecesinde olduğu görülmektedir. Bugünkü Hayat Sigortacılığımız batı memleketlerinininkiyle karşılaştırıldığında çok düşük seviyede bulunduğu ve gelişmenin yavaş olduğu müşahede edilir. Gelişmedeki bu yetersiz ve ağır seyire sebep olan esas faktörler sıralandı ve ayrı ayrı açıklandı. Bunu müteakip Türk Hayat Sigortacılığının gelişmesinde etkili hususların neler olabileceği belirtildi ve alınması uygun olacak tedbirlerin özete açıklanmasına çalışıldı. Bu alanda memleket yönünden birşeyler yapmak zamanı çokten gelmiştir; geç bile kalınmıştır. Daha fazla beklemeyerek resmî çevrelerin bu konuda çok hassas olmaları, kaybedilen zamanı telâfi etmek üzere süratle harekete geçmeleri zaruret haline gelmiştir.